

arvede retsforestillinger og holdt stand imod kongernes lovgivningspolitik.

De her fremførte indvendinger kan dog ikke overskygge de mange fortrinlige sider ved denne vel til dato mest omfattende gennemgang af morgengaveinstituttet i svensk retshistorie. Det er en fornøjelse at følge Hans Peterssons opsporing og aflivning af mange nedarvede doktrinære myter.

Inger Dübeck

Leif Szomlajski: Yngre Sjællandske Krønike. Baggrund, tilblivelse og værdi. Odense University Studies in History and Social Sciences, Vol. 10. Odense University Press 1973. 118 s. 40 kr. + moms.

Yngre sjællandske Krønike er et vigtigt uløst problem i vor middelalderlige historiografi. Uløst, men rigtignok ikke ubearbejdet. Flittig gransken ved de mest kyndige på området har dog foreløbig ikke kunnet forklare, hvorledes denne tekst er blevet til, hvor den stammer fra eller hvilken tiltro der kan fæstes til dens meddelelser når disse ikke kan bekræftes eller sandsynliggøres ad anden vej. Krøniken er en fyldig skildring af nogle afgørende og omskiftelige årtier i dansk historie, tiden fra 1308 til 1363, og den bærer i hvert fald for den sidste halvdel af denne periode et umiskendeligt præg af indsigt.

Den foreliggende undersøgelse behandler kun flygtigt overleveringen. Et kapitel der bærer denne titel, er kun blevet på to – nødvendigvis rent refererende – sider og dog er det i overleveringen forfatteren tager sit udgangspunkt. Det er ikke vanskeligt at følge ham i aksept af Anne K. G. Kristensens tese (Danmarks ældste Annalistik, 1969, s. 17 ff.) at det tabte manuskript F 42 i det gamle universitetsbibliotek var forlæg både for Arne Magnussens førsteudgave af den ældre sjællandske krønike til 1307 (1695) og for alle bevarede manuskripter af den og dens fortsættelse. Gertz havde ikke taget hensyn til F 42 og Ellen Jørgensen havde tøvet med at tillægge det funktion af forlæg for udgaven af 1695 fordi denne (i modsætning til hvad der vidstes om F 42) standsede ved 1307. Anne K. G. Kristensen viser at denne betænkelighed ikke kan være afgørende og hun støtter sig her til Harald Ilsøes undersøgelse af historiografernes håndskrifers tratering (dette tidsskrift 12. r. I 1965) hvoraf det fremgår at en bearbejdelse af den ældre sjællandske krønike med bortskæring navnlig af gejstligt stof som findes i *Codex Holmiensis K 3* og som tidligere ansås for at hidrøre fra den middelalderlige forfatter til den yngre sjællandske krønike – at den bearbejdelse skyldes en 16. århundredes kompilator der har udarbejdet den pågældende del af denne såkaldt Huitfeldt-Pufen-dorfske codex. Det var sammenligningen af Ældre sjællandske Krønikes hovedtekst med den beskårne tekst i *Cod. Holm. K 3* der lå bag forestil-

lingen om fortsættelsens, den yngre krønikes, markant verdslige præg. Erik Arups berømte tanke om Bo Falk til Vallø som dens forfatter må i væsentligt omfang have hvilet herpå, men grundlaget for denne forestilling må nu siges at være afgørende forrykket.

Det er nødvendigt at tale så udførligt om dette, fordi forfatteren ikke gør det – hvad der især bevirker at han kun mangelfuldt orienterer læseren om udgangspunktet for sin egen undersøgelse. Det består i (s. 17) at »allerede diskussionen af tekstens overlevering indicerer, at teksten blev til i Sorø kloster«, men dette repræsenterer en kombination af Anne K. G. Kristensens og Harald Ilsøes anførte iagttagelser med C. A. Christensens langt mere hypotetisk beskafne overvejelser om Yngre sjællandske Krønikes proveniens (dette tidsskrifts 12. r. IV 1969). C. A. Christensen hævder at F 42 var selve originalmanuskriptet, hvad der ikke med nødvendighed fulgte af forgængernes iagttagelser, men efter hans mening kan fundes på nogle ord af Bartholin der har set det. Nogle passager hos Hamsfort (i Odense bispekrønike) der dels hentyder til Yngre sjællandske Krønike som et soransk arbejde, dels omtaler Jyske Krønike med udtrykket *Annales Sorenses*, leder C. A. Christensen til den tanke at hele F 42 (hvori nemlig også Jyske Krønike indgik) stammede fra Sorø kloster. Szomlajskis summariske omtale af forgængernes arbejder og frie kombination af deres resultater bevirker at hans udgangspunkt, overleveringens indicium for tekstens soranske proveniens, fremtræder med større fasthed end det er rimeligt, og det er intetsteds dokumenteret at han – med sin udnyttelse af disse resultater – føler sig forpligtet af de forbehold der implicit eller eksplicit indgik i forgængernes arbejder. Det bliver aldeles forvirrende når det senere viser sig (s. 82) at han slet ikke deler C. A. Christensens opfattelse af F 42 som selve originalmanuskriptet, idet han her ræsonnerer over forholdet mellem F 42 og den *tabte* original. Hverken på dette sted eller s. 15 ff. (hvortil noten henviser) er der gjort opmærksom på denne betydningsfulde afvigelse.

Kapitel 3 Affattelsesstedet (s. 17–27) argumenterer for plausibiliteten af Sorø som dette. Det drejer sig om de velkendte og delvis tidligere omtalte forhold at Ældre og Yngre sjællandske Krønike er overleveret sammen (og at Gertz' konstatering af den ældre krønikes soranske proveniens må anses for urokket), videre at Yngre sjællandske Krønike er benyttet af et værk der med sikkerhed stammer fra Sorø, nemlig Rimkrøniken, og tillige (s. 18) »at blandt de danske gejstlige institutioner indtager Sorø ved siden af Lund den mest fremtrædende placering i henseende til bevarede historiske arbejder fra middelalderen«. Hermed tænkes på Sorø-årbogen 1130–1300, Årbogen i Justinusmanuskriptet 1202–1347 (3 hænder), på den af Anne K. G. Kristensen påviste forbindelse til historieskrivningen ved ærkesædet og endelig på Kong Valdemars Jordebog. Det understreger hvad vi vidste i forvejen, at der består en mulighed for at

Yngre sjællandske Krønike stammer fra Sorø, men bringer ingen positiv viden om at den gør det. Det samme gælder hvad forfatteren undersøger under navn af indre kriterier. Krønikens geografiske oplysninger er som bekendt mest detaljerede når det gælder sjællandske lokaliteter; i nogen grad er de orienteret efter kongernes færden, og forfatteren er sig bevidst s. 19 f. at dette ikke taler særligt for Sorø; men han ønsker derimod at lægge vægt på, dels at soranske traditioner kan findes genspejlet i krøniken, dels at personer der er omtalt i krøniken også kan knyttes til Sorø kloster ad anden vej. På det første anføres to eksempler, Knardrup klostres grundlæggelse og anfægtelse (hvortil Yngre sjællandske Krønike er en hovedkilde og kontrolmuligheder derfor beskedne) og desuden hvad der noget kryptisk kaldes begravelsestraditionen med hensyn til Christoffer II. Denne vending dækker over at skønt Yngre sjællandske Krønike under 1333 omtaler at Christoffer blev begravet i Sorø nævner den ikke hans store godsgave til klosteret 1315 hvormed dette foretagende skulle finansieres (diplomet er kendt af Sorø Klosters Gavebog og af en bevaret afskrift). Det er vanskeligt at gennemskue hvad der her har været forfatterens tanke, men *e silentio*-argumentet med hensyn til gavebrevet af 1315 kan ikke med den bedste vilje kaldes entydigt, og på en måde kunne det lige gerne tale for at krøniken slet ikke hidrørte fra Sorø. Hvem var vel nærmere end Sorø kloster til at tage vare på det diplom hvorved denne store gave dokumenteredes? Vi må formode at det netop har foreligget i Sorø på det tidspunkt da krønikens tekst blev til, og den manglende omtale kunne da snarest tale for at den netop ikke var blevet til i Sorø. Gavebrevets detaljerede forskrifter for de fire dages offentlige bespisninger (*pitantia*) af ældre og yngre, gejstlige og verdslige, med vigilier og messer for Christoffer og Eufemia (jfr. *Dipl. Dan.* 2. r. VII nr. 261) måtte også antages at være gået i glemmebogen eller aldrig iværksat i praksis, dersom historieskriverens erindring af begravelsen, men forglemmelse af gavebrevet skulle være et argument for hans soranske tilhør. Nej, hvad der kaldes begravelsestraditionen om Christoffer II er snarere et argument imod end for, at krøniken er blevet til i Sorø kloster.

Også i forsøget på at konstatere de i krøniken omtalte personers soranske tilknytning har forfatteren ladet sig nøje med overfladisk og tilsyneladende bekræftelse af, hvad han håbede at se bekræftet. Han har valgt at påberåbe sig den monumentale skjoldefrise i Sorø kirke, der dels er stærkt restaureret og omarbejdet, dels ingenlunde uafhængig af anden soransk overlevering (gravkatalogen og gavebogen) som dog ikke er optaget til nærmere undersøgelse. Forfatteren bygger på Poul Nørlunds redegørelse for skjoldefrisens vidnesbyrd om klosterets forbindelse til kongemagten og dens propagandafunktion i klosterets godspolitik (Sorø. Klosteret, Skolen og Akademiet I 1923), men har ønsket at bevæge sig væsentligt ud over Nørlunds resultat uden at tilføre det nye argumenter.

Dette betyder ikke, at læseren bør tøve med at medgive forfatteren at der består en mulighed for at Yngre sjællandske Krønike er blevet til i Sorø kloster. Men det betyder, at forfatteren er ubeføjet til at konstatere (s. 27) at »indtil andet foreligger bevist, må Sorø antages som affattelsessted for Yngre sjællandske Krønike«. Der er netop ikke etableret en sådan sandsynlighed for denne antagelse, at noget andet skal bevises for at den kan anfægtes. Hertil kommer at kapitel 3 om affattelsesstedet ser bort fra endnu et forhold der taler direkte imod muligheden. Yngre sjællandske Krønike udviser ikke nogen som helst forbindelse med et annalværk som vi med nødvendighed må placere i Sorø, Årbogen i Justinusmanuskriptet der er en original, indført bag i den Justinus som Absalon testamentarisk havde skænket Sorø kloster. Dens tredje hånd dækker årene 1308–1347 og ikke en eneste af dens indførsler udviser nogen forbindelse til Yngre sjællandske Krønike. Forfatteren fortier ikke dette forhold, men han omtaler det først s. 32 (hvor hans standpunkt med hensyn til affattelsesstedet længst er formuleret); bemærkningen hertil at »det måske nok kan undre at der i Sorø i 1340-erne har været 2 annalskrivere i gang, som ikke har haft indflydelse på hinandens produkter eller udviser nogen form for fælles træk« er måske beregnet til at bortvejre læserens betænkelighed. Forholdet burde, frem for at bortforklares, være omtalt i kapitel 3 over hvis konklusion det kaster et skær af tvivl.

Forfatterens grundfæstede overbevisning om Sorøtankens nytte og nødvendighed forlader ham aldrig i den følgende tekstanalyse, hvor den oven i købet stedvis inddrages i argumentationen ganske som om den allerede var bevist eller overvejende sandsynliggjort. Et eksempel frembyder behandlingen s. 35 af forhandlingerne 1358 mellem Valdemar Atterdag og hertuginde Regitze af Slesvig; en trykfejl midt på siden hvorved en del af teksten er faldet ud forhindrer læseren i at følge forfatterens kommentar til Lennart Sjöstedt (Krisen inom det svensk-skånska väldet 1356–59, s. 245 f.) med hensyn til den afvigelse der består mellem hertugindens bevarede originalbrev (*Dipl. Dan.* 3. r. V nr. 132) og krønikens gengivelse af den aftale hvorved hertuginde på sin bøn fik overladt Als med Sønderborg og Sundeved som kort før var kommet under kongens herredømme; betingelsen for overdragelsen er bl. a. en begrænsning af hertuginde adgang til Als, der ifølge krøniken går ud på at han kun må komme der med tre ledsagere, men i dokumentet er formuleret således at han må komme der med maksimalt tyve ledsagere i to højst tre dage, hvilket Sjöstedt forklarede som en (nærliggende) forveksling mellem antallet ledsagere og antallet dage. Men Szomlajski mener slet ikke, at diplomets formuleret sig således at læseren må spidse øren: »En ting viser dog, at diplomets ikke kan have foreligget for ophavsmanden til Yngre sjællandske Krønike, da han skrev det pågældende afsnit« – og denne ene ting er »at in-

gen af parterne, kongen og hertuginde, så længe krigen varede ville levere de af modparten udstedte diplomer fra sig, således at de kunne have i en institution som Sorø(!) Szomlaiski mener nemlig, at krønikens formulering *nec ipse dux castra intret nisi cum tribus sociis tantum sine aliqua cauillatione, guerra durante, que ad presens instat* på grund af den sidste passus må tolkes således at disse ord er ført i pennen under den da pågående krig som han anser for afsluttet med Landefreden 1360, et forhold der indgår på afgørende måde i hans forestilling om krønikens samtidighed (først udtrykkelig formuleret s. 79 i kapitel 8, Affattelsestidspunktet, hvor det konstateres at dette er ført i pennen inden for et tidsrum af to år efter de omhandlede begivenheder). Det bringer en meget snæver datering som ville være interessant dersom den virkelig var godtgjort, men forfatteren har ikke – og især ikke på grund af Sorøtankens dominans – taget i betragtning at krønikens *guerra durante que ad presens instat* (til trods for anvendelsen af præsens eller just på grund af denne) kan være beregnet til at læses som et citat af aftalen der i to forbindelser har *toto tempore quo guerra ista durauerit* og *pendente dicta guerra* og i to andre forbindelser skriver *Omnia ista placitata ita diu stare uolumus. quod guerra ista fuerit cedata et finita* og *Quando autem dicte guerre finite fuerint et concordate . . .*

Forfatteren synes ikke at have indlevet sig i den problematik med hensyn til udforskningen af vore middelalderlige årbøger som navnlig har været betonet af Erik Arup i hans anmeldelse af Ellen Jørgensen *Annales Danici* (dette tidsskrifts 9. r. II s. 362–380). Over for en ældre noget unuanceret forestilling om, at så at sige hvert kloster havde haft sit eget selvstændigt førte annalværk – en forestilling som han endnu anså Ellen Jørgensen for at være influeret af – fremhævede Arup stærkt årbogsformen som en historiografisk genre og just det overvejende slægtskab mellem årbøgerne, annalskrivningens meget få arnesteder, som afgørende vidnesbyrd herom. Efter Anne K. G. Kristensens og Erik Kromans undersøgelser er der i dag endnu mindre anledning end nogen sinde til at betragte årbogen som et umiddelbart udtryk for en stofindsamling. Og dog har denne forfatter meget snævre begreber om fænomenet samtidighed.

Det fremgår måske tydeligst af kommentaren til afsnittet om Valdemar Atterdags rejse til Det hellige Land 1347. Kongens hjemkomst fra denne rejse vil forfatteren datere senere end vanligt (den plejer at dateres til omkr. 1347 24. juni da der fra København udstedtes brevet til paven om salget af Estland til Den tyske Orden, *Dipl. Dan.* 3. r. II nr. 361, jvf. Sven Tägil, Valdemar Atterdag och Europa s. 137). I stedet foreslås det (s. 39) at hjemkomsten finder sted i slutningen af 1347 eller begyndelsen af 1348, men at en af deltagerne er nået hjem til Danmark og har beret-

tet om rejsen i dens helhed, herunder at kongen var blevet slået til ridder af Den hellige Grav, således at hele beretningen kunne optages i Yngre sjællandske Krønike »inden ophavsmanden ... fik indført meddelelsen om [Valdemar Atterdags datter] Ingeborgs fødsel den 1. april 1347«. Som disse overvejelser reassumeres s. 79, »beretningen om rejsen til Det hellige Land ... må være nedskrevet efter i hvert fald én af deltagernes hjemkomst, og ikke medens den stod på«, synes forfatterens tanke at have været, dels at meddelelsen om datterens fødsel er absolut samtidig, dels at rækkefølgen af notitserne er et umiddelbart udtryk for nedskrivningstidspunktet. Og da Valdemar ikke godt kan være nået hjem før 1. april, må altså en af deltagerne være det – og så kan i øvrigt Valdemar for forfatterens skyld lige gerne være yderligere forsinket for at tage sig af begivenhederne i Holsten i slutningen af 1347, når han nu alligevel ikke skal være hjemme til 24. juni. Disse overvejelser er naturligvis helt vilkårlige og kun et spejlbillede af en overdreven forestilling om begrebet samtidighed. Det urimelige ville just have været om rejseberetningen var nedskrevet medens rejsen stod på, og hele forholdet har frem for alt interesse som et redaktionelt problem.

Alligevel er det i dette kapitel 5 (Yngre sjællandske Krønike 1339–59, s. 32–55) fortjenesten ved Szomlajskis undersøgelse rummes. Her ligger forfatterens selvstændige arbejde, og her er hans redegørelse fyldigere end, hvad der ellers har foreligget. Selv om der som anført kan tvivles alvorligt på bærekraften af nogle argumenter, er det sikkert i hovedsagen rigtigt, at Yngre sjællandske Krønike – til trods for sit umiskendelige præg af indsigt – står i et ganske fjernt, og i det mindste ikke direkte forhold til diplomstoffet. Det hedder i forfatterens pudsige stil (s. 42), at der er »en pålidelig, omend overfladisk kilde til de begivenheder, den omtaler«. Afsnittet 1339–59 er ubestrideligt krønikens vægtigste, og efter forfatterens mening er det blevet til i en samlet affattelse, hvad der harmonerer dårligt med overvejelserne om den absolutte samtidighed af notitserne om 1347, men i sig selv er en langt bedre tanke. Tidspunktet for denne samlede affattelse sætter forfatteren til periodens slutning, i hvert fald før 1360, hvad der efter anmelderens opfattelse hviler på en letsindigt snæver tolkning af et enkelt tekststed, *guerra durante que ad presens instat* under 1358.

Interessant er forfatterens opfattelse, at krøniken er blevet overarbejdet på et tidspunkt omkring tronskiftet efter Valdemar Atterdag (1375) med tilføjelse af afsnittet om 1360–63, som han finder ufærdigt. Krøniken er i sin foreliggende form kendetegnet af »en dynastisk linie ... rettet mod Oluf, søn af Margrethe« (s. 50). Læseren havde gerne med forfatteren forfulgt denne linje (og skulle til gengæld gerne have givet afkald på nogle gentagelser, f. eks. den næsten besværgeriske tilbagevenden til den evindelige Sorø-tese), men behandlingen af de to afsnit i krøniken, der

ikke har forfatterens hovedinteresse, er ganske stedmoderlig. Dette er især til skade for afsnittet 1308–34 – thi afsnittet 1360–63 erkendte allerede Ellen Jørgensen som en tilføjelse¹ – men i det vigtige tidlige afsnit (inddelingen er i øvrigt forf.s) henligger der tilsyneladende endnu nogle forsømte muligheder for placering i forhold til den øvrige historiografiske tradition.

Forfatteren konstaterer, at der mellem Yngre sjællandske Krønike, Den danske Rydårbog til 1314 og Ribeårbogen består et slægtskab, og han mener at finde et fælles forlæg for Yngre sjællandske Krønike og Ribeårbogen frem til 1323. Interessant er især, at han anser Yngre sjællandske Krønike for at stå dette forlæg nærmest. Forfatteren nærmer sig her det endnu uløste problem om, hvorledes traditionen fra Rydårbogen (for den er det jo nemlig) formidledes til det 14. århundredes historieskrivning, men det er skade at han her ikke har pløjet dybere. Det interessante parallelsted om året 1313 er således anført i referat, men der er ikke taget hensyn til aktstykket hos Huitfeldt (jvf. *Dipl. Dan.* 2. r. VII nr. 89):

Yngre sjællandske Krønike (*Annales Danici*, s. 168):

Rex intrauit Noriuciam cum exercitu; quidam enim ex Jutis se congregantes contra Nicolaum dapiferum regis prope Coldinge pugnauerunt, filium Henrici comitis de Glichen et quosdam alios ex parte dapiferi prostrauerunt, et ipse cum ceteris fugit. Propter quod rex multos ex ipsis suspendi fecit et magnam Noriucie partem tributo perpetuo, quod Gulkorn uocant, subiecit. Castra noua edificauit, uetera fortificauit, et sic demum antiquam Jutorum pertinaciam perdomuit.

Ribeårbogen (*Annales Danici*, s. 155):

Rex contra bundones Norjutie exercitum duxit in Horsnes, ubi et castrum fecit et eos subiugauit sic ut ei darent decimas ecclesiarum, tres marchas de aratro, unum equum de qualibet parrochia; et cum hoc debet dari perpetuo de marcha auri modius siliginis. Et capitanei bundonum sunt suspensi . . . Et oppidum in Kalding munitur per bundonex ex jussu regis . . . Eodem anno rex uisitauit Jutiam in castigatione crudeli . . .

Rydarbogen til 1314 (Lorenzen, *Gammeldanske Krøniker*. s. 133 ff.):

Kuningin foor in j Norræ jwotland mæt stoor hær at spæghæ them, som sambondæt rath haudæ aa mood kuningin, oc hæydæ mangæ af thæm. Oc tha pa lauda han thæn skat j Jutland, thær man kallæ gulkorn.

¹ Afsnittet er, uafhængigt af Szomlajskis bog, gjort til genstand for detailanalyse af Tage E. Christiansen i *Scandia* 40 1974, s. 5–33. Nærværende anmeldelse var affattet ved denne artikels fremkomst. – Iagttagelsen af tilføjelsen 1360–63 skyldes før Ellen Jørgensen, Anna Hude (*Christiansen* s. 10, note 35).

Huitfeldt (*Dipl. Dan.* 2. r. VII nr. 89):

[beboerne i fire sysler, hvilke er ikke klart på grund af afskriftens korrumpereede skikkelse, skal stifte et alter i Kolding for de døde deres sjæle som er uskyldigt dræbt i krigen] . . . Huer dennem skal giffue vdi dette aar it pund korn/ oc tre marck penninge/ aff huer plowg vdi tu aar . . . Item de skal giffue kongen aff huer marck gulds iord/ en skieppe rug/ aarligen til euig tid . . . De skal strax giffue kongen aff huert herret 9. heste/ huer saa god som 15. marck penninge . . . Bønderne aff Jelling haffue loffuet kongen 20. heste/ huer saa god som 15. marck/. De skal giffue kongen tu pund aff plougen dette aar. . . De skal vnde kongen kirckernis tiende vdi 5. efterfølgende aar. Item aff huer marckguldsiord tu skiepper korn aarligen . . .

Det fremgår af opstillingen af årbogsteksterne, at Yngre sjællandske Krønike og Ribeårbogen står hinanden nærmest, men at på den anden side ikke en af dem kan være blevet til på grundlag af den anden. Stedet er et blandt mange der begrundet Szomlaiskis antagelse af et fælles forlæg for disse to tekster. Sammenligningen med aktstykket hos Huitfeldt giver dog – til trods for afskriftens udeladelser og forvanskninger (især er personernes og afgifternes tilhør til de nævnte sysler og herreder ganske forvirret) – anledning til imod forfatteren at anse Ribeårbogens tekst for at være den der står forlæggert nærmest. De heri anførte afgifters art og størrelse er ganske vist ikke helt identiske med dem der fremgår af afskriften af aktstykket, men der er dog en sådan overensstemmelse at Ribeårbogens større præcision fremtræder som udtryk for et realkendskab der er Yngre sjællandske Krønike mere fjernt.

Det vil være fremgået at en moderne behandling af de kildekritiske og historiografiske spørgsmål der knytter sig til Yngre sjællandske Krønike længe har været et savn i den danske historieforskning – men det vil også være fremgået at denne bog ikke afhjælper savnet. Forfatterens forståelse af problemets omfang og kompleksitet er mangelfuld og hans krav til bevismaterialet for egne teser yderligt beskedne. I selve grundlaget for sin undersøgelse kombinerer han frejdigt egne og andres – på forskelligt grundlag udvundne – forskningsresultater uden at føle sig forpligtet over for mulige eksplicite eller implicite forbehold herved. Den læser der vil benytte forfatterens konklusioner er hermed efterladt med et kontrolarbejde der er større og mere ørkesløst end rimeligt – et kontrolarbejde der ofte vil sætte ham i alvorlig tvivl om soliditeten i forfatterens standpunkter.

Kai Hørby